

Eila Patjas

LAULAMAAN LUOTU

Nainen subjektina Suomenlahden ympäristön
suullisessa perinteessä

Laulamaan luotu
© Eila Patjas
Ulkoasu: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2009
ISBN 978-952-235-127-2
Print-On-Demand

Sisällys

JOHDANTO	7
Tutkimusaineisto.....	14
Tutkimuksen rakenne.....	17
Suomenlahden alueen runohistoriaa	20
Runomitta	22
1. NAISET SUULLISEN PERINTEEN	
LUOJINA JA KANTAJINA.....	26
Naisten hallitsemat runouden lajit.....	28
Naiset lyriikan taitajina	31
Laulajan maailmankuvaa muokkaavat historialliset ja sosiaaliset taustat	32
Viimeiset runonlaulajat.....	35
2. ERILAISET LAULUTEEMAT SOSIAALISTEN SUHTEIDEN KUVASTAJANA.....	39
Vastakkainasettelut	39
Orja ja orjuuttaja	41
Pyyntö saksalaisille.....	46
Tytär moisiossa	48
Köyhyys ja rikkaus	55
”Pojasta tuhannen hyöty, tytöstä kahen vahinko”	66
Tytärtenhukuttaja	73
Kodin kaunistus	81
”Tytöt, pojat ja tykkääminen”.....	86
Naineet ja naimattomat	87
Seurustelutapoja.....	90
Yöjalassa ja -paimenessa käynti	100

3. KOSINTA, HÄÄT JA AVIOLIITTO	105
Kosinta.....	108
Häävalmistelut.....	124
Kirkollinen vihkiminen.....	127
Häärituaaleihin liittyvät laulut	129
Hääjuhla.....	131
Häät morsiamen kotona.....	132
Häät sulhasen kotona.....	141
Päätelmiä	152
4. PERHE-ELÄMÄ	157
Kirkon vaikutus perheen hierarkiaan	163
Mies ja vaimo	169
Miniän ja kotiväyn asema	178
Lapsen asema perheessä	192
Lapsen kuolema.....	198
”Tuuti lasta Tuonelaan”	202
Vanhenevan naisen asema.....	212
5. NAINEN JA SUREMISEN KULTTUURI.....	221
Huolilaulut surun ilmaisijoina	225
Naiset kuoleman ja surun kulttuurin kantajina	231
6. NAINEN SUBJEKTINA	235
Viimeinen runonlaulaja.....	239
Päätelmiä	242
LOPUKSI.....	244
AINEISTO- JA LÄHDELUETTELO.....	249
Kirjallisuus.....	249
Haastattelut	260
Lyhenteet	260
Liitteet.....	260
Liitteet.....	261

JOHDANTO

Naisten laulamat lyyriset ja lyyris-eeppiset kalevalamittaiset vanhat runot herättivät kiinnostukseni lähestyä Suomenlahden ympäristön suullista perinnettä naisnäkökulmasta. Pohjoisvirolaisesta Kuusalun pitäjistä ja kuusalulaisten 1800-luvulla perustamasta Simititsan siirtokunnasta Inkerinmaalta kerätyt, naisten laulamat runot ovat tämän kirjan pääasiallisena tutkimusaineistona. Tarkastelun kohteena on myös suomalaista ja Simititsasta kerättyjen runojen lisäksi muutakin virolaista ja inkeriläistä runoutta.

Teksteistä nousi esiin monenlaisia kysymyksiä. Millainen on runon minän, laulajan tai ylipäätään laulajan maailmankuva? Millaisia olivat käytänteet, joiden avulla naiset eri ikäkausina ja erilaisissa elämäntilanteissa selvisivät jokapäiväisen elämän ja ympäristön asettamista haasteista? Olivatko he myötämienijöitä vai pystyivätkö he itse vaikuttamaan elämässänsä kulkuun eli toimimaan oman elämänsä subjekteina patriarkalisessa yhteisössä ja yhteiskunnassa?

Mahdollisuuden tähän tutkimukseen antoi oman aikamme folkloristinen naistutkimus, joka sai alkunsa 1960-luvun poliittisesta radikalismista, feminismistä. Radikaali feministinen naistutkimus tarkastelee folklorea nykypäivän näkökulmasta, irrallaan oman aikansa taustatekijöistä. Se palveli feministiliikettä, joka korosti naisiin kohdistuvaa sortoa ja mielivaltaisuutta vallitsevaa mieskeskeistä sosiaalipoliitikkaa toteutettaessa. Feministinen tarkastelutapa antoi kuitenkin vahvan sysäyksen folkloristiselle naistutkimukselle, joka koettaa purkaa vallitsevia stereotyyppioita ja ajattelutapoja sekä

käsitteellistää aiemmin laiminlyötyjä tutkimustavoitteita.

Tekstilähtöisen lähestymistavan taustalla on kaksi tutkimustraditiota: jo vuosisatoja jatkunut kalevalamittaisen runouden tutkimus ja muutaman vuosikymmenen mittainen, pääasiassa suomalainen folkloristiikasta lähtöisin oleva naistutkimus. Viimeksi mainittu on antanut mahdollisuudet uudentalaiselle, naisnäkökulmasta lähtevälle kysymysten asettelulle sekä myös mahdollisuuden etsiä vastausta edellä esitettyihin kysymyksiin. Virossa varsinainen naistutkimus ottaa vasta ensiaskeleitaan, mutta sielläkin on tältä alueelta jo tuloksia nähtävissä. Naisnäkökulmaisissa tutkimuksissaan virolaiset folkloristit ovat lähinnä paneutuneet naislaulajien elämäkertoihin, elämäkokemuksiin ja tätä kautta hahmottaneet laulajan maailmankuvaa. Siellä on myös musiikilla aina ollut tärkeä sijansa kansanrunouden tutkimuksessa.

Kalevalamittaisen runouden tutkimustraditio on laaja-alainen kokonaisuus. Se sisältää akateemisen tutkimuksen lisäksi myös paljon taustatyötä kuten runojen ja sävelmien keruun, arkistoinnin, luokittelun, julkaisutyöt sekä tulkinnat. Yhdessä nämä luovat käsitystä vanhan kansanrunouden olemuksesta ja merkityksestä. Tästä erityislaatuisesta poetiikan lajista kehittyi mittansa, vanhakantaisen kielensä ja ehkä vaikeasti hallittavien laajojen aineistojensa takia enemmän tai vähemmän suljettu maailma. Viimeisten vuosikymmenien aikana vanha kalevalamittainen runo on kuitenkin alkanut avautua tutkijoille paitsi teksteinä myös ihmisen ”toisena kielenä”, jolla on voitu ilmaista tunteita ja ajatuksia silloinkin kun se muutoin ei olisi ollut mahdollista tai edes sopivaa.

Tutkimuksen perustana on naislaulajilta muistiinpantujen runotekstien analyysi. Taustastaan irrotetut pelkät tekstit eivät kuitenkaan riitä ihmisen elämänsäkaaren, tunnetilojen ja käytänteiden hahmottamiseen. Tästä syystä olen mahdollisuus-

sien mukaan ottanut huomioon myös sen kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön, jossa laulut ja muukin suullinen perinne ovat olleet elävää perinnettä vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella.

Vaikka kansanruno on aina poeettinen esitys fantasiaioineen ja epäloogisuuksineen, se kertoo kuitenkin entisaikojen laulajien tarinoita omalla symbolisella tavallaan. Se, kuinka paljon vuosisatoja vanhaan traditioon liittyvät tekstit sisältävät laulajien luomaa fiktiota ja kuinka paljon todellista elämäkokemusta ja maailmankuvaa, on antanut tutkijoille paljon pohdittavaa. Vaikka tapahtumien todenperäisyyttä ei voidakaan osoittaa, runoista on löydettävissä aitoja tunteenpurkauksia, elämäntunnetta ja oman aikansa maailmankuva.

Virossa naisten laulama runous on viimeiset vuosisadat ollut lyyristä tai lyyris-eepistä tunnelmarunoutta. Viron kansanrunousarkiston perustaja ja folkloristi Oskar Loorits luonnehtii virolaista kansanrunoa suvannoksi, jossa ei kiirehdiä tekojen kimppeeseen, törmäillä ajassa tai paikassa, vaan katsellaan, kuvitellaan ja luodaan mielialaa ja tunnelmaa. Viron kalevalamittaiseen runouteen sisältyy myös paljon eepistä eli kertovaa ainesta ja joskus räiskähtelevääkin tunteenilmausta. Runonlaulajien inspiroimana runot ovat saaneet myös lyyrisiä aineksia eli tunnelmarunouden ominaispiirteitä. Niihin laulaja on tunnelmaa luodakseen liittänyt uusia kertosaiteita, muunnellut sanomaansa tilanteeseen sopivaksi tai lisännyt omia ajatuksiaan ja tunnelmiaan. Yleisesti käytetäänkin termiä 'lyyrinen' tai 'lyyris-eepinen' kuvaamaan virolle ominaista kalevalamittaista runoa *regivärssiä*.

Viron 'regivärssillä' (saks. Reigenlied) ymmärretään vanhaa kalevalamittaista runoa ja suomen 'rekilaululla' tai 'reki-mitalla' uudempaa suomalaista kansanlaulutyyppiä.

Kalevalamittaisen runon esitys on aina laulu ja laulaja

runonlaulaja. Viron 'rahvalaul' (vrt. esim. *Kuusulun Vanad Rahvalaulud*, *Eesti Rahvaulud Antoloogia* jne.) vastaa suomen kansanrunoa tai kalevalamittaista laulua mutta ei 'kansanlaulua', jolla suomessa yleensä tarkoitetaan uudempaa riimillistä kansanlaulutyyppiä. Myös tietyt suomalais-karjalais-inkeriläiset kalevalamittaisen runon lajit on hahmoteltu lauluiksi: kehtolaulut, työlaulut, häälaulut jne.

Lähden siis etsimään naisen maailmankuvaa lähinnä pohjoisvirolaisesta kansanrunoudesta kalevalamittaisten tekstien pohjalta. Tarkastelun kohteena ovat myös naisen sosiaalinen ympäristö, asema perheessä, kyläyhteisössä tai yhteiskunnassa. Tällöin tulevat mukaan sosiaaliset suhteet, kieli- ja kulttuuriperintö, johon kuuluvat myös kansanuskon sekä kristinuskon vaikutus ajattelutapaan ja -malleihin. Viimeksi mainitut ovat sanelleet niin yksilö- kuin yhteisötasonkin käyttäytymisnormeja ja vaikuttaneet ihmisten ajatustapojen ja maailmankuvan muotoutumiseen. Olemassa olevat rakenteet vaikuttavat aina yksilön toimintaan ja ovat myös aiemman toiminnan tuloksia, eli toiminta tapahtuu aina kontekstissa johonkin. Siksi pyrin etsimään ja kartoittamaan myös niitä tilanteita, joihin runot ja niiden sanoma ovat liittyneet. Runon alkulähteille pääsyä en tavoittele, vaan tulkitsen ja analysoin runojen pohjalta niitä ajatuksia ja tunnelmia, joita niiden viimeiset laulajat ovat kuulijoilleen välittäneet.

Tavoitteena on löytää runoista sellaisia merkityksiä, jotka ovat kiinnostavia tai olennaisia myös sosiokulttuurisessa todellisuudessa. Kysymykseni eivät ehkä ole tavanomaisia tai tradition mukaisia. Lähden siis kyselemään, millaisia naissubjekteja väitettyjen objektien sijaan tai rinnalle löytyy Itämeren alueen kalevalamittaisesta kansanrunosta.

Kansanrunous on käyttökelpoista ja huomionarvoista aineistoa tavoiteltaessa naisen maailmankuvaa ja ajatusmalleja

eri ikäkausina sekä käytänteitä ajalta, jolta kirjoitettua naisen historiaa ei ole olemassa. Kansanperinne naistutkimuksen kohteena on antoisaa materiaalia, koska vanhoista arkistoaineistoista on runsaasti saatavissa epävirallista, arkielämään ja yksityisyyteenkin liittyvää aineistoa ja tietoa. Yhteistyötä kirjallisuudentutkijoiden ja historioitsijoiden kesken toivoisi olevan enemmän, sillä kaunokirjallisuus valottaa aina aikansa arvostuksia ja tätä kautta myös niin sanottua naiskuvaa. Tästä syystä viitaan joissakin kohdissa myös virolaiseen ja suomalaiseen kaunokirjallisuuteen.

Kansanrunous kertoo aina jotakin myös inhimillisestä todellisuudesta, vaikka siitä välittyvää tekstuaalista ajatusmallia ei tule sekoittaa reaali maailmaan. Runon maisema on myös mielen maisema, kuva jo kadotetusta menneisyydestä, joka kuitenkin on vielä kulttuurisessa alitajunnassa. Laulajan oma persoona, yleisö, kuulija ja runonkerääjän persoonakin ovat vaikuttaneet tavalla tai toisella laulun sisältöön, painotuksiin, esitettäviin episodeihin tai jopa laulun pituuteen. Kerääjät olivat miehiä, laulajat naisia. Miehet eivät olleet kiinnostuneita laulajan persoonasta eivätkä edes sellaisista lauluista, jotka oli jo merkitty aikaisemmin muistiin toisilta laulajilta. Runonkerääjän merkitys ei siis ole ollut vähäinen siihen, mitä on tallennettu, missä muodossa ja keneltä. Esittäjät olivat kerääjille pääasiassa tulkitsijoita, perinteen säilyttäjiä ja siirtäjiä. Kerääjät eivät nähneet runon sisältöä oman aikansa tai esittäjänsä hengentuotteena.

Naistutkimuksen periaatteiden mukaisesti pyrin omalta osaltani selvittämään, ovatko naiset objektina olemisen ohella olleet myös subjekteja ja näkykö heidän suullisessa kulttuurissaan merkkejä aktiivisesta vaihtoehtojen etsinnästä ja esille tuomisesta. Tärkeimpiä kysymyksiä on silloin, millä elämäloilla nainen on ollut subjekti silloin, kun yhteiskunnassa,

perhe- ja sukuyhteisössä kaikilla elämän alueilla ja tasoilla vallitsi patriarkaalinen hierarkia ja elämänkäsitys. Millainen naissubjekti teksteistä ja niiden takaa löytyy esimerkiksi silloin kun nuori nainen huomaa olevansa kauppatavaraa kuten runoissa *Myyty neito* ja *Lunastettava neito*, ja mitä tapahtuu, kun kaupattava ei käyttäydykään niin kuin häneltä odotetaan, vaan avaa suunsa ja alkaa puhua? Myös tällaisten kipupisteiden, tunteiden ja kokemusten analysointiin toivon kansanrunojen antavan mahdollisuuden.

Vaikka en naistutkimuksen lisäksi voi, tai ehkä haluakaan, nimetä yhtään koko tekstiä jäsentävää tiukkarajaista teoriaa, pari tekijää on mukana alusta loppuun: runo ja sen minä eli subjekti. Runoanalyysien pohjalta pyrin osoittamaan, että nainen ei ole menneinä aikoinakaan ollut vain myötämienijä ja miehen kautta elävä avustaja kuten esimerkiksi oman aikansa radikaalifeministi Simone de Beauvoir väittää, vaan toimiva tekijä.

Selkeä tapa tarkastella naisen elämäнкаarta ja ajatusmaaleja olisi paneutua yhden laulajan repertoaariin. Yksittäisten laulajien tallenteista olen eniten analysoinut kuusalulaisen Mai Kravtsovin (1845–1933) lauluja. Mutta hänen laulujensa toisintoja eri ikäkausilta ei ole tallennettu siinä määrin, että olisi mahdollista tarkastella myös niitä yleisiä säännönmukaisuuksia ja osatekijöitä, jotka kerronnassa iän ja elämän kokemuksen myötä muuttuvat ja millaisia muotoja laulajan esitys eri kerroilla saa. Laulajan tai kertojan iän karttuessa yhteiskunta, maailmankuva, asioiden painotukset ja tärkeysjärjestys ovat saattaneet muuttua paljonkin. Myöskään Simititsan siirtokuntaan muuttaneilta ei ole tallennettu lauluvariantteja siinä määrin, että niistä muodostuisi kokonaisuus, jota yksistään voisi käyttää tutkimuksen pohjana. Tästä syystä yhteiskunnallista taustaa tarkasteltaessa ja kerrontaa lähestyessäni olen paneutunut eri laulajien ohjelmistoihin. Jotta vertailu

olisi johdonmukaista, on riittävän laaja tutkimusmateriaali välttämätön. Tämän vuoksi olen tarkastelun kohteeksi ottanut pohjoisvirolaisia runoja myös Haljalasta, Iisakusta ja Jõhvista sekä suomalaisia ja inkeriläisiä runotoisintoja. Kenttätyön ja haastattelujen avulla olen etsinyt ”historiallista todellisuutta”.

Virolaiset runot ja siteeraukset olen suomentanut. Runomitta tai säerytmi ei kaikissa säkeissä toteudu silloin, kun ymmärrettävyyden takia on pakko turvautua kielikuvien sijasta suoraan käännökseen. Suomennoksen olen sijoittanut alkupe-
räisen runotekstin oikealle puolelle ja tekstiosassa sulkuihin. Lähdemerkintä on runon lopussa myös silloin kun runoa on analysoitu säkeiden välissä. Runoviitteissä olen kirjaimellisesti noudattanut lähteessä esiintyvää merkitsemistapaa. Tästä syystä lähdemerkinnät eivät kaikissa kohdissa ole yhdenmukaiset. Viitemerkinnoissä tai tekstissä esiintyvistä lyhenteistä on luettelo kirjan lopussa.

Saman yleisotsikon alle ryhmitellyillä runoilla voi olla useita funktioita. Esimerkiksi häälaulut ovat mitä suurimmas-
sa määrin rituaalilauluja mutta myös naisen elämää ja häneen kohdistuvia odotuksia hyvin kuvaavaa tutkimusmateriaalia. Työlaulu ei aina ole pelkästään työtä rytmittävä esitys vaan usein voimakkaasti kantaa ottava, sosiaalisia suhteita kuvastava laulu, josta voi löytää taustaa tapahtumille, odotuksille ja tunteiden ilmaisulle. Kehtolaulun sanoja ei aina osoiteta nukutettavalle lapselle, vaan ne voivat toimia tiedonvälittäjänä tai tunteenpurkauksena jollekin toiselle lähellä olevalle tai kuvastaa laulajan – joka ei suinkaan aina ole lapsen äiti – toiveita ja tunteita sekä suhtautumista ympäröiviin olosuhteisiin. Perinteen analyysi edellyttää myös tutustumista aikansa perinneyhteisössä vallinneeseen sosiaaliseen ympäristöön ja hierarkiaan, jotta välttäisi johtopäätösten teon pelkkien uni-versaalikäsitysten pohjalta.

Tietoa kalevalamittaisten runojen oppimisesta, käytöstä ja merkityksestä laulajille ja yhteisölle on tallennettu niukasti. Kansanrunoja intensiivisesti kerättyä 1800-luvun lopussa ja vielä 1900-luvun alussakin kiinnitettiin kaikkialla huomiota vain tekstien tallentamiseen sekä runoston historian ja leviämisen tutkimukseen. Runojen keräämiseen aikaan pidettiin tärkeänä sitä, miten keruun tulokset palvelivat tutkimuskohteen maantieteellis-historiallista levinneisyyden kartoitusta ja perinteen historian tutkimista.

Tutkimusaineisto

Keskeisintä aineistoa tutkimuksessani edustavat Kuusalun pitäjältä Viron pohjoisrannikolta ja Simititsan siirtokunnasta Inkerinmaalta tallennetut *Kuusalu Vanad Rahvalaulud* (Kuusalun vanhat kansanrunot), jotka on julkaistu *Vana Kannel III;1*:ssä (1938). Eri aiheryhmistä olen tarkastelun kohteiksi valinnut sellaisia runoja, jotka kuvastavat naisen asemaa perheessä tai yhteiskunassa, hänen tunnetilojaan, toiveitaan tai mahdollisuuksiaan vaikuttaa oman elämänsä kulkuun.

Mainitusta teoksesta olen analysoinut 48 runoa. Kuusalun pitäjältä kerätyt runot ovat julkaisemattomia. Viron kansanrunousarkistosta saamiini kopioiden pohjalta olen analysoinut kuusalun kuuluisimman laulajan Mai Kravtsovin 17 ja Miina Kempmanin kahta runotallennetta. Näin ollen 94:stä työhöni sisältyvistä runoesimerkeistä Kuusalun runot muodostavat valtaosan eli noin 65 prosenttia.

Kuusalu ei kuitenkaan ole ainoa Pohjois-Viron alue, jossa on ollut rikas runoperinne. Olen ottanut joitakin esimerkkejä myös Haljalan runoista, jotka on julkaistu *Vana Kannel*

VI:1:ssä (1989), sekä *Vana Kannel VIII*:aan (1999) sisältyvistä Jõhvin ja Iisakun runoista, joita kerättiin vielä Viron ensimmäisen itsenäisyyden aikana eli 1920-luvulla. Ülo Tedren toimittama *Eesti Rahvalaulud Antologia* (1971–1973) sisältää myös sellaisia pohjoisvirolaisia runotekstejä, jotka jostain syystä eivät ole päätyneet *Vana Kannel* -kokoelmaan. Tarkastelun kohteena ovat suomalaiset ja inkeriläiset runot löytyvät *Suomen Kansan Vanhat Runot* -kokoelmasta. Vertailun kohteina ovat olleet esimerkiksi *Tytärtenhukuttaja* ja *Myyty neito*, joista on olemassa lukuisia versioita Suomenlahden ympäristössä.

Kuusalu on ollut vahva runopitäjä, jonka väestö koostui asuinpaikan mukaan rannikon asukkaista (rantalaiset), jotka olivat enimmäkseen kalastajia sekä sisämaassa asuvasta maata viljelevästä väestöstä (maaihmiset). Suurin osa Simititsan siirtokuntaan Inkerinmaalle muuttaneista oli lähtöisin rannikolta, missä runoperinne oli rikasta ja muukin kulttuurivaihto ja seuraelämä vilkkaampaa sisämaahan verrattuna.

Kuusalulaiset "rahvarõivad", naisen ja miehen juhlapuvut

Suomen ja Pohjois-Viron rannikon kulttuurilla on monia yhtymäkohtia. Suuren Pohjan sodan jälkeen Kuusalun rantakyltiin tuli 1700-luvulla ja vielä 1800-luvullakin suomalaisia. Heidän mukanaan kulkeutui myös runo. Kuusalun entisissä suomalaiskylissä tunnetaan vieläkin tapaninpukit ja muita tapoja jotka muualla Virossa ovat tuntemattomia. Simititsassa pidettiin voimakkaasti yllä kuusalulaista lauluperinnettä, mikä on puolestaan vaikuttanut inkeriläiseen runoperinteseen sekä erityisesti juhlamenoissa laulettuihin lauluihin. Inkeristä on löytynyt katkelmia esimerkiksi Kuusalun martinpäivä- ja häärunoista.

Pitäjien ja maakuntien mukainen alueellinen järjestys Virossa otettiin kansan-runouden tutkimuksessa käyttöön jo järjestelmällisen kansanrunouskeräyksen alkuun-panijan Jakob Hurtin aikana, eli 1800-luvun lopulla. Maakunnittain alueet ryhmiteltiin Virumaalta Pohjois-Viron kautta länteen ja Etelä-Virosta lännestä itään, kuten jäljempänä oleva taulukko osoittaa. Siirtokunnista kerätyt runot on alusta lähtien merkitty sinne, mistä runon arvellaan olevan lähtöisin tai missä se on kirjoitettu muistiin.

Tarton Kirjallisuuseumuseon Kansanrunousarkiston kokoelmista maakunnittain koottu taulukko vuodelta 1932 osoittaa, että Pohjois-Viron rannikkoalue on ollut rikasta suullisen perinteen aluetta. Pelkästään Virumaan ja Harjumaan maakunnista on kertomus- ja runotallenteita kerätty yhteensä lähes 100 000. Silloiset kokoelmat sisältävät muun muassa jo *Vana Kannel III;1*:ssä (1938) julkaistut runot. Kansanrunouden kerääminen 1930-luvulla ja varsinkaan sen loppupuolella ei enää ollut systemaattista eikä juuri kartuttanut jo aikaisemmin kerättyjä kokoelmia.

Taulukko 1.

Viron kansanrunousarkiston kokoelmat maakunnittain

	laulut, leikit	sananlaskut, sananparret	arvoitukset	kertomukset	uskomukset, tavat	yhteensä
Virumaa	16342	8125	6889	6762	15006	53124
Järvamaa	8882	3642	2757	3420	8141	26842
Harjumaa	11758	5683	5050	6719	13543	42753
Läänemaa	7331	5099	4092	3410	8755	2868
Saaremaa	5645	5708	3089	2421	7525	24388
Pärnumaa	14695	17338	10753	7616	21641	72043
Viljandimaa	14917	20685	13927	6193	22307	78029
Tartumaa	13850	16377	14359	7881	23543	76010
Võrumaa	9938	15347	6574	5153	12937	49040
Valga, kaup	610	123	69	60	1531	2393
Setumaa	2764	616	520	376	1113	5389
Siirtok.	1339	1907	1015	1508	3310	9079
Tuntem.1)	4617	5089	1055	1469	1514	13744
Yhteensä	112688	105739	70149	52988	140866	482430

1) Useista eri paikoista tavattu aineisto, jonka synty- tai levinneisyshistoria ei ole tiedossa. (Viidebaum – Loorits 1932: 208)

Virossa kansankulttuurin peruserot ilmenevät selvimmin etelän ja pohjoisen välillä. Sama jako koskee myös murteiden jakautumista ja ainakin osittain myös tapakulttuuria. Tästä johtuen Etelä-Suomea ja Viron pohjoisrannikkoa voidaan pitää kansankulttuuriltaan melko yhtenäisenä alueena.

Tutkimuksen rakenne

Ensimmäisessä luvussa *Naiset suullisen perinteen luojina ja kantajina* esittelen naisten hallitsemia runouden lajeja ja aiheita. Pohdiskelen myös naisen maailmankuvaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä sekä kysymystä, onko naishistoriaa olemassa. Lopuksi esittelen muutamia kuusalulaisia runonlaulajia.

Toinen luku *Erilaiset lauluteemat sosiaalisten suhteiden ja naisen aseman kuvastajana* sisältää runoaiheita ja -tyyppejä, jotka kuvastavat eri sosiaaliryhmien välisiä suhteita ja

yhteiskunnallisia oloja. Ne ilmenevät parhaiten erilaisia vastakkaisuuksia kuvaavissa runoissa: orja ja orjuuttaja, köyhä ja rikas, poika- ja tyttölapset jne. Näistä olen nostanut orjan ja orjan aseman keskeiseksi teemaksi. Sysäyksen aiheen käsitteelyyn antoivat Aino Koemetsin naisorjien kohtelua moisioissa kuvaileva artikkeli *Naisori mōisas* (Naisorja moisiossa) sekä Eduard Laugasten julkaisema teos *Saaksin ma saksa sundijaks* (Olisinpa saksalaisen käskijä), joka käsittelee talonpojan sekä tämän perheen asemaa ja kohtelua moision alaisuudessa. Luvun lopussa tarkastelen nuorten ihmisten seurustelumuo- toja ja avioliiton merkitystä sekä sitä, mikä oli nuoren naisen asema niissä elämäntilanteissa ja tapahtumissa, joissa hän oli toiminnan kohde ja keskipiste.

Kolmas luku *Kosinta, häät ja avioliitto* sisältää kuvauksen kosinta- ja häämenoista sekä eri rituaaleihin liittyvien laulu- jen analysointia. Vanha virolainen tapa viettää kaksiosaisia häitä ensin morsiamen ja sitten sulhasen kotona näyttävine kulkueineen innoitti kuvailemaan hääseremonian kulkua ja tilanteita. Tutkimuksen kannalta merkittävimpinä lauluina pidän ”neuvokkivirsiä” ja ”arviointilauluja”, joilla evästetään nuortaparia, ensisijaisesti morsianta, uuteen elämäntilantee- seen. Sukujen väliseen kilpalaulantaan liittyvät laulut jatkavat morsiamen ja sulhasen arviointia, mutta ovat viihteellisempiä kuin varsinaiset neuvokkivirret ja arviointilaulut.

Neljännessä luvussa *Perhe-elämä* tarkastelun kohteina ovat perheen sisäiset ihmissuhteet sekä kristinuskon vaiku- tus perheen hierarkiaan ja niihin ajatusmalleihin, jotka mää- rittävät naista ja naisen asemaa perheessä, yhteiskunnassa ja kirkon piirissä. Lapsen asema perheessä nousee myös keskei- seksi teemaksi. Lapsen kuolema ja siihen liittyvät ”Tuonelan kehtolaulut” erityisenä itämerensuomalaisena runoperinteenä ovat ajatuksia herättäviä ja naisen tunne-elämää valottavaa ai-